

Vitālijs Varnakovs

Ukraiņu kazaki un Žečpospoļitas valdošās elites plāni Baltijas reģionā 1655.–1660. gada Poļu–zviedru kara priekšvakarā

The Ukrainian Cossacks and the Plans of the Ruling Elite of Rzeczpospolita in the Baltic Region on the Eve of the 1655–1660 Polish–Swedish War

Anotācija

1655. gada pavasarī starp Zviedrijas Karalisti un Žečpospoļitu aizsākās karš. Izmantojot iekšējo politisko nestabilitāti Polijas Karalistes zemēs, Zviedrijas karalim un kārtu sapulcei atklājās iespēja tikt pie kādreizējām Livonijas zemēm, vēloties pasludināt Baltijas jūru par “Zviedru ezeru”. Poļu historiogrāfijā šo karu ir pieņemts saukt par “zviedru plūdiem” (poļu val. *potop szwedzki*), kas norāda uz straujām zviedru armijas veiksmēm un postošiem karadarbības rezultātiem. Tomēr, neskatoties uz Zviedrijas uzbrucēja lomu karā, ir vairāki 17. gs. pirmavoti, kas liecina par poļu atzara Vāsu dinastijas ambīcijām attiecībā uz “zviedru Vidzemi” un vēlmi revidēt 1621. gadā noslēgtā Altmarkas pamiera nosacījumus. Pie šāda tipa avotiem pieder arī Polijas karaļa un Lietuvas lielkņaza Vladislava IV vēstules Aizkrāces kazakiem ar aicinājumu piedalīties plānotajā karagājienā Baltijas zemēs. Neskatoties uz šķietami lielu ģeogrāfisko attālumu no mūsdienu Latvijas un Igaunijas teritorijām, ukraiņu kazaku iesaiste karā ar Zviedrijas Karalisti bija ļoti izdevīga ideja no daudzām pozīcijām, tai skaitā – lai pasargātu Žečpospoļitas diplomātiskās attiecības ar kaimiņzemēm no kazaku sirojumiem un postījumiem un vienlaikus izmantotu kazakus cīņā pret zviedriem. Par piedalīšanos kārtējā karagājienā Baltijā kazakiem bija apsolīts apbalvojums, kas attiecas uz viņu kārtas privilēģijām, tai skaitā uz garīgām lietām, vispirms uz ticības brīvību Žečpospoļitā. Tomēr dzimtbūšanas pastiprināšana un pareizticīgās konfesijas apspiešana pašā Polijā, neskatoties uz visiem karaļa personiskajiem “dāsnajiem” solījumiem, pēc neilga laika liks Aizkrāces kazakiem cīnīties ne vairs par Žečpospoļitu, bet pret to. Raksta mērķis – noskaidrot, kā Žečpospoļitas karalis un Seims gribēja izmantot ukraiņu kazakus Baltijas karalaukā un kas tiem tika piedāvāts.

Atslēgvārdi: militārā vēsture, Ukrainas vēsture, Latvija, Zviedrija, kazaki.

Ievads

1655.–1660. gada karu starp Poliju un Zviedriju poļu historiogrāfijā ir pieņemts dēvēt par “zviedru plūdiem”. Šo apzīmējumu daiļliteratūrā var sastapt, piemēram, rakstnieka Henrika Senkeviča darbā ar tieši tādu nosaukumu – *Potop*. Skatoties uz Zviedrijas armijas taktiskajām un stratēģiskajām veiksmēm Pomerānijā un centrālajā Polijā, jāatzīst, ka šis apzīmējums ir precīzs. Kaut vai tāpēc, ka tik skaitliski liels iekarotāju kontingents no Ziemeļeiropas nebija vērojams pat vikingu laikos. Cita pēc citas ieņemtās lielās pilsētas, tāpat zemessardzes (poļu val. *pospolite ruszenie*) pāriešana zviedru pusē jau pirmajos kara mēnešos liecināja par katastrofālām sekām, ko jau 17. gs. sākumā izraisīja reliģiskās un dinastiskās nesaskaņas starp Žečpospoļitu un Zviedrijas Karalisti. Tomēr iekšējās dinastiskās nesaskaņas Vāsu dzimtā drīzāk bija formāls iegansts karadarbības sākumam, jo īstais iemesls 17. gs. Poļu–zviedru kariem bija jautājums par Baltijas reģiona piederību [Dunsdorfs 1962: 588]. Patiesie mērķi divām lielvarām (kurām 1654. gadā pievienosies arī Krievijas cariste) bija *Dominium maris Baltici* jeb kundzība pār Baltijas jūru, kuru, pēc Zviedrijas karaļa Kārļa Gustava Ādolfa vārdiem, bija plānots pārveidot par “zviedru ezeru” [Karlsons 1935: 7].

Tomēr fakts, ka agresora loma šinī karā bija Zviedrijas karalim Kārlim XI, vēl nenozīmēja, ka Vāsu dinastijas atzaram Žečpospoļitā nebija līdzīgu ambīciju attiecībā uz “zviedru Vidzemi”. Livonijas kara rezultātā saskaņā ar 1582. gada Jamzapoļskas miera līguma pantiem Krievijas caristei ar Ivanu IV priekšgalā bija jāatsakās no pretenzijām uz bijušās Livonijas pilsētām par labu Polijai un Lietuvai. Parakstot mieru, Žečpospoļitas diplomāti uz šīm pilsētām izteica teritoriālās pretenzijas, jo pa to laiku dažas no tām ziemeļos jau pārgāja Zviedrijas valdījumā [Boguslavskij & Kuksina 2001: 749].

Turklāt Polijas un Lietuvas kopvalsts 16. gs. 60. gadu beigās izveidojās kā teritoriāli liels veidojums, kuru apdzīvoja daudzas Austrumeiropas tautības, tai skaitā ukraiņu tautas priekšteči – Zaporīžjas jeb Aizkrāces kazaki. Savukārt teritoriālā hipertrofija ļāva un lika kara gaitā izmantot dažāda tipa karaspēku, ar ko var izskaidrot ukraiņu kazaku iesaisti 17. gs. Žečpospoļitas karos ar zviedriem.

Minēto vēsturisko notikumu kontekstā ir iespējams izvirzīt raksta mērķi – **noskaidrot, kā Polijas karalis un Lietuvas lielkņazs Vladislavs IV**

plānoja atņemt “zviedru Vidzemi” un Igaunijas teritorijas, izmantojot ukraiņu kazakus. Kāda taktika, kādi paņēmieni Žečpospoļitas ārpolitikas mērķu īstenošanai Aizkrāces kazakiem bija jāizmanto? No šī mērķa izriet arī raksta zinātniskā un pētnieciskā aktualitāte – iekšējās sociālās attiecības Žečpospoļitā, ņemot vērā to daudznacionālo un daudzkonfesionālo būtību.

1. 17. gs. Poļu-zviedru kari: vēsturisks konteksts

1569. gadā Polijas Karaliste un Lietuvas Lielkņaziste apvienojās vienā valstī. Šo jauno laiku valstisko veidojumu parasti ir pieņemts dēvēt par Žečpospoļitu, kas poļu valodā nozīmē ‘kopīga lieta’ jeb ‘republika’. Tendence apvienot Lietuvu un Poliju bija spilgti redzama jau 13.–14. gs., kad 1385. gadā Krēvas pilsētā tika noslēgta personiskā ūnija starp Lietuvas lielkņazi Jagaili un Polijas Karalistes princesi Jadvigu. Turklāt jau 14. gs. sākumā Horodlo pilsētā tika noslēgta vēl viena tikpat svarīga dinastiskā ūnija, kas paredzēja piešķirt ģerboņus Lietuvas bajāriem un tos integrēt Polijas Karalistes aristokrātiskajā saimē [Poļehov 2014: 243].

Pateicoties šiem procesiem, Lietuvas Lielkņazistē un Polijas Karalistē aizsākās t. s. “šļahtas” lomas pieaugums – 16. gs. šī sabiedriskā kārtā jau bija ļoti aktīva visos valsts pārvaldes līmeņos, beidzot ar Seimu, kurā tās delegāti iegūs ne tikai balsošanas, bet arī veto tiesības ar visām no tā izrietošajām sekām. Turklāt 1588. gadā Viļņā ratificētie statūti paredzēja dzimtbūšanas pastiprināšanu, dodot muižniekiem neierobežotas tiesības attiecībā uz atkarīgajiem zemniekiem jeb dzimtļaudīm [Wasiewicz 2019: 2-17]. Savā ziņā Lietuvas un Polijas kopvalsts attaisnoja savu nosaukumu, jo šādas muižnieku kārtas tiesības un privilēģijas raksturoja to kā savdabīgu “muižnieku republiku”.

Pirms Ivana IV un pirmo Romanovu iekarojumiem Lietuvas Lielkņaziste bija lielākais Austrumeiropas teritoriālais veidojums. Lietuvas lielkņaza Ģedimīna pēcnācēju iekarojumu rezultātā izveidojās teritoriālais veidojums ar divām jūras robežām – Baltijas jūra apskaloja Lietuvas Lielkņazisti rietumos un Melnā jūra – Eiropas austrumos. Tas nozīmēja, ka 16. gs., noslēdzot kārtējo ūniju, Lietuvas un Polijas kopvalsts teritorijai piederēja kādreizējās

Senās Krievzemes daļas, kurās 20. gs. sākumā izveidosies Baltkrievijas un Ukrainas valstis.

Citiem vārdiem, ļoti zīmīgu daļu no Lietuvas Lielkņazistes iedzīvotājiem veidoja pie pareizticīgās konfesijas piederīgie (pie tās Lietuvas Lielkņazistes sākumposmā piederēja arī valdošā elite). Tomēr 1385. gadā noslēgtā Krēvas ūnija paredzēja, ka Lietuvā kristīšanai jānotiek pēc Romas Katoļu baznīcas paražām, un tas nozīmēja arī 14.–15. gs. iekarotās krievu kņazistes elites pakāpenisku pāriešanu katoļticībā. Līdz ar to jau 16.–17. gs. daudzās (praktiski visās) kādreizējās Senās Krievzemes pilsētās bija vērojami ticības ierobežojumi – no vienas puses, šīs pilsētas vēl Vītauta laikos ieguva Magdeburgas tiesības, saņemot diezgan plašas pašpārvaldes privilēģijas, taču, no otras puses, katoļticībai pastiprinoties, bija redzams, cik neizdevīgi ir būt pareizticīgās konfesijas piekritējam pat pilskungu līmenī [Florja 1988: 333–345].

Līdz ar to 1596. gadā tika noslēgta Ļubļinas ūnija, kas bija domāta tieši Žečpospoļitas austrumu robežu (poļu val. *Kresy Wshodnie*) vietējiem iedzīvotājiem, kuri vēsturiski kopš 10. gs. beigām piederēja pie pareizticības. Redzot šādas konfesionālās nesaskaņas, Polijas valdošā elite mēģināja tās integrēt katoļticībā, sadarbojoties ar Romas pāvesta kūrīju. Formāli saglabājot dievkalpojumu rituālus “pēc grieķu paražām”, Ļubļinas ūnijas nosacījumi tomēr paredzēja katolicisma dogmas *filioque* (“no Dēla”) pieņemšanu [Kozlovskaja 2019: 2–6]. Tomēr, pat neskatoties uz dievkalpojumu valodas un citu ārēju atribūtu saglabāšanu, daudziem pareizticīgajiem tas nebija pieņemami.

Divi minētie apstākļi – dzimtbūšanas pastiprināšana un pareizticības apspiešana Žečpospoļitā – izraisīja lielu neapmierinātību “austrumu robežu” iedzīvotājiem. “Bezģerboņa” sīkās un vidējās šļahtas (kā arī dažu pareizticīgo magnātu, kas, neskatoties uz savu augstu stāvokli sabiedrībā, palika pie vecās konfesijas) pretenzijas uz lielākām privilēģijām bija visspilgtāk vērojamas tieši pareizticīgās šļahtas vidū [Florja 1999: 40–81]. Turklāt zemnieku dumpji skaitliski pieauga 16.–17. gs., tas bija skaidrojams ar dzimtbūšanas lomas pieaugumu Žečpospoļitā, tai skaitā austrumu robežās [Stepankov 1997: 5–7].

Kamēr Rietumeiropā dzimtbūšana pakāpeniski kļuva par pagātnes rudimentu, Polijas un Lietuvas kopvalsts demonstrēja diametrāli pretēju

tendenci. Neierobežotas muižniecības tiesības attiecībā uz zemniekiem noveda pie dzimtļaužu stihiskas bēgšanas aiz Dņepras upes krācēm. Tādējādi izbēgšana no nepanesama dzimtcilvēku likteņa kļuva par sociālās neapmierinātības izpausmi, kuras rezultātā Donavas lejtecē 16. gs. otrajā pusē izveidojās kazaki kā militāri orientēta iedzīvotāju kategorija.

Šajā laika posmā kazaki bija brīvo cilvēku kārta, kuras pārstāvji bija personiski pilnīgi brīvi, atšķirībā no zemniekiem, kuriem bija jāpilda klaušas. Viens no kazaku iztikas līdzekļu avotiem bija sirojumi un laupīšana kaimiņzemēs, piemēram, Osmaņu impērijas Melnas jūras akvatorijā, Transilvānijā, Moldovas kņazistē un Krievijas caristes zemēs [Javornyckij 1990]. Šāda materiālo resursu ieguvumu metode nevarēja pozitīvi ietekmēt Polijas Karalistes attiecības ar kaimiņzemēm, un, protams, šādas nelikumības bieži tika praktizētas arī pašas Žečpospoļitas teritorijās, it sevišķi zemnieku stihisko dumpju gadījumos.

Iekšējās ekonomiskās, politiskās un reliģiskās domstarpības Polijas Karalistē, tai skaitā austrumu robežās, kļuva par iemeslu tam, kāpēc aiz Dņepras krācēm izveidojās stihiski anarhistiski noskaņotā slēgtā kazaku korporācija, ko sauca par Zaporizjas Siču. Oficiāli Zaporizjas jeb Aizkrāces kazaku statuss saskaņā ar Polijas Seima lēmumiem bija pasludināts par kriminālu, taču kazakus bija iespējams izmantot arī kā efektīvas militarizētas vienības partizānu karā. Ņemot vērā kazaku izcelsmi no zemnieku kārtas, tie pārsvarā bija kājnieki, taču atsevišķas lauka vienības bija komplektētas pēc tatāru manieres kā vieglā kavalērija. Turklāt Aizkrāces kazaki bija ideāli piemēroti uzbrukumiem upju un jūras ceļos, jo šie ceļi ļoti bieži, kā jau minēts, tika izmantoti pirātisma nolūkiem.

Komplicētas un saspringtas attiecības starp Zaporizjas Siču un karaļa administrāciju saglabāsies līdz 1654. gadā Perejaslavjā noslēgtajam līgumam ar Krievijas caru Alekseju Mihailoviču, kamēr Kijivas, Čerņihivas un Sumas vaivadiestis kļuva par Krievijas caristes zemēm.

2. Aizkrāces kazaki Baltijas karalaukā

17. gs. pirmajā pusē starp Žečpospoļitu un Zviedrijas Karalisti gandrīz nepārtraukti turpinājās karadarbība. Vāsu dinastija 16. gs. beigās kļuva par valdošo dinastiju vienlaikus Polijā un Zviedrijā, tomēr ūniju starp abām

valstīm noslēgt nebija iespējams, jo starp tām bija vērojamas dziļas atšķirības. Kontrreformācijas virzienā tendētā Polijas un Lietuvas kopvalsts reliģiski spilgti atšķīrās no izteikti luteriskās Zviedrijas. Neskatoties uz karaļa Sigismunda I solījumiem ievērot 1555. gadā Augsburgas konfesionālos principus (ticības brīvību), cerības atgriezt Zviedriju katolīcībā bija acīmredzamas.

Līdz ar to saasinājās iekšējās dinastiskās pretrunas Vāsu starpā, kuru rezultātā Sedermanlandes hercogs Kārlis I, topošais Zviedrijas karalis (tika kronēts 1604. gadā), aizsāka karagājienu kādreizējās Livonijas zemēs, un ar dažiem pārtraukumiem Poļu-zviedru karš turpināsies līdz 1621. gadam. Altmarkas pamiera nosacījumi paredzēja Vidzemi atdot zviedriem, tomēr šo zaudēto teritoriju Polijas Karaliste mēģinās atgriezt savā valdījumā.

Aizkrāces kazaki piedalījās poļu armijas sastāvā vēl 1601.–1611. gadā Poļu-zviedru karā. Tomēr, pirms doties karagājienā uz nezināmām Eiropas ziemeļrietumu teritorijām, kazaki izvirzīja karaļu administrācijai virkni prasību, piemēram, atcelt “*banīcijas*”, kas nozīmēja viņu juridiskā statusa legalizēšanu. Līdz ar to prasību starpā figurēja arī ticības brīvības nodrošināšana un materiālā atalgojuma savlaicīga izmaksa par piedalīšanos karadarbībā. Spriežot pēc 17. gs. dokumentiem, šajā karā vismaz 1601.–1603. gada kampaņās pie Rīgas, Rēveles un Tērbatas piedalījās gan reģistrētie kazaki, kuri oficiāli dienēja poļu armijā, gan “apakšējā” Aizkrāces karaspēka kazaki [Javornyckij 1990].

Vēlāk kazaki Baltijas reģionā tika izmantoti 1635. gadā Prūsijā. Vēloties revidēt 1621. gadā noslēgto Altmarkas pamieru, Polijas karalis un Lietuvas lielkņazs Vladislavs IV 1635. gadā jūlijā pieņēma lēmumu doties karagājienā ziemeļu virzienā. Karagājiena mērķis bija padzīt zviedrus no Prūsijas zemēm un iegūt kontroli pār Baltijas jūras dienvidu akvatoriju, kurā kopš viduslaikiem bija koncentrēti jūras tirdzniecības ceļi (it sevišķi Gdaņskas akvatorijā). Kazaki laivās pēc kroņmaršala Koniecpolska piedāvātā uzbrukuma plāna bija jāizmanto kā improvizēta jūras kara flote, ar kuru būtu iespējams īstenot uzbrukumus piekrastes līnijā. Savas jūras kara flotes Žečpospoļitai, atšķirībā no zviedriem, nebija, tādējādi kazaku pirātisma pieredze bija uzskatāma par labāku iespējamo priekšrocību. Bez šaubām, aizkrāciešu “kaijas” ģenerālajā jūras kaujā nevarēja sacensties ar zviedru karafloti, kas 17. gs. bija viena no stiprākajām un skaitliski lielākajām

pasaulē. Tomēr, ņemot vērā kazaku vieglās flotes manevrēšanas iespējas, bija plānots maksimāli efektīvi to izmantot ietekmes sfēras izkarošanai Baltijas jūrā [Wizska 2006: 218–220].

Šāda ideja tolaik nebija īsti jauna – priekšlikumi no poļu armijas virspavēlniecības par kazaku izmantošanu zibensuzbrukumiem piekrastes līnijā tika piedāvāti arī 1621. gadā – kara noslēdzošajā posmā. Taču, runājot par raksta tēmu, jāatzīmē, ka līdzīga situācija bija vērojama arī 1655.–1660. gada Poļu-zviedru kara priekšvakarā, kad Vladislavs IV neilgi pirms savas nāves 1648. gadā atkal gribēja izmantot kazakus plānotā karagājienā un izteica tiem vairākus piedāvājumus. Atsaucoties uz skotu izcelsmes virsnieka Patrika Gordona autobiogrāfiju par periodu, kad viņš dienēja zviedru armijā, var teikt, ka karalim Vladislavam IV un vēlāk arī Jānim Kazimīram attiecībā uz Latvijas un Igaunijas teritorijām bija šāds plāns:

- apsolīt Ezeles pilsoņiem lielākas savas kārtas privilēģijas un tiesības, nekā deva zviedru vara, lai tie sadumpotos;
- sadumpot aizvien vairāk Livonijas pilsētu pilsoņu (namnieku kārtas pārstāvju), lai varētu iekarot Rīgu;
- izmantot kazaku mobilās vienības “kaijas” Rīgas līča akvatorijā negaidītiem uzbrukumiem [Gordon 2005].

Balstoties uz šiem faktiem, ir iespējams izvirzīt hipotēzi par zviedru karaļa Kārļa XI un ģenerālfeldmaršala Vitenberga pilna mēroga uzbrukumu Polijas un Lietuvas zemēs 1655. gadā vasarā kā par preventīvo karu. Savukārt ukraiņu historiogrāfijā 1638.–1647. gada periodu ir pieņemts saukt par “zelta miera” laikmetu. Šādu nosaukumu šis laika nogrieznis izpelnījās ar to, ka starp Aizkrāces hetmaņu Pavļuka un Ostrjaņina dumpi 1638. gadā un Bogdana Hmeļnicka sacelšanos 1648. gadā politiskā situācija Žečpospoļitas austrumu zemēs bija diezgan stabila. Tas daļēji ir skaidrojams arī ar paša karaļa Vladislava IV pretimnākšanu kazakiem. Tomēr sociālā un ekonomiskā Žečpospoļitas specifika šajā ziņā raksturojama drīzāk kā strupceļš, nevis veicinošs faktors, jo minētās šļahtas “veto tiesības” deva iespēju Seima sēdēs bloķēt arī karaļa priekšlikumus. Viens šāds piemērs ir Vladislava IV ideja par kazaku iesaisti plānotā karā pret osmaņu Turciju. Pastāv viedoklis, ka piedalīšanās šajā karā dotu kazaku lauka komandieriem līdztiesīgu statusu ar citu poļu karaspēka daļu virsniekiem, bet tas šļahtas kārtai bija absolūti nepieņemami [Scherbak 2016].

Secinājumi

Ir vērts uzdot jautājumu – vai ideju aicināt kazakus (gan “Augšējo”, gan “Apakšējo” Aizkrāces karaspēku) iesaistīties arī Baltijas karalaukā lielākā daļa šlahtas uztvertu noraidoši? Uz šo jautājumu var atbildēt gan pozitīvi, gan negatīvi, jo, no vienas puses, kazaki, kā jau teikts, vairākkārt bija iesaistīti karos par Baltiju (un ne tikai), toties, no otras puses, daudzi augstākās aristokrātijas pārstāvji nevēlējās pastiprināt kazaku spēkus, acīmredzot baidīdamies no jaunas sacelšanās.

Savukārt poļu karaļu cerības izmantot kazakus saviem mērķiem Baltijā 17. gs. otrajā pusē netika īstenotas, jo 1648. gadā ukraiņu zemēs aizsākās vēsturē vislielākie zemnieku nemieri, ko organizēja Aizkrāces reģistrētie kazaki (kuri sākotnēji nebija apmierināti galvenokārt ar zemu atalgojumu, tomēr drīzumā viņu pretenziju iemeslu skaits palielināsies). 1654. gadā 8. janvārī Perejaslavļā kazaku lielā sapulce nolēma pievienoties Krievijai. Tajā pašā gadā Aizkrāces kazaki kopā ar kņaza Buturlina krievu spēkiem dosies uzbrukumā Ļvivas un Ļublinas virzienā – tādējādi pret Žečpospolītu karos kazaki, kuri pavisam nesen kaut gan formāli, tomēr skaitījās poļu armijā un bija pakļauti Polijas karalim un viņa komisāriem. Turklāt pa jūras ceļu 1655. gadā jūlijā Žečpospolīta saskarsies ar vēl vienu uzbrucēju armiju – šoreiz no Zviedrijas.

1657. gadā, kad nomira hetmanis Bogdans Hmeļņickis (viņš organizēja kazaku un zemnieku nemierus 1648.–1654. gadā un vēlāk radikāli nostājās Maskavas pusē), Aizkrāces kazaku starpā radās izteiktas nesaskaņas un aizsākās pilsoņu karš Ukrainas teritorijā, tomēr pat tiem kazakiem, kuri nolēma atgriezties Polijā, neizdevās īstenot plānus par karošanu bijušajā Livonijā. Daudziem no viņiem nāksies karot ar saviem bijušajiem līdzgaitniekiem ukraiņu stepēs par dažādu lielvaru – Krievzemes, Polijas vai Turcijas – interesēm.

Var secināt, ka Aizkrāces kazaki Baltijas reģionā, tai skaitā Latvijas teritorijā, tika izmantoti praktiski visos 17. gs. Žečpospolītas karos ar Zviedriju. Konfesionālās domstarpības starp protestantu Zviedrijas Karalisti un katolisko Žečpospolītu tika risinātas arī ar pareizticīgo kazaku rokām. Vladislavs IV neilgi pirms savas nāves varēja piedāvāt kazakiem to, ko viņi vēlējās, – dienesta reģistra skaitlisku palielināšanu (jeb kvotas samazināšanu attiecībā uz tiem kazakiem, kuri gribēja oficiāli stāties

dienestā un saņemt par to atalgojumu), 1638. gadā pieņemtās ordinācijas atcelšanu, kazaku komandieru vienaldzību attiecībā uz pārējiem virsniekiem un ticības brīvības nodrošināšanu.

Izmantotie avoti un literatūra

Avoti

1. Gordon, P. (2005). Dnevnik 1635–1659. *Nauka*. Pieejams: http://militera.lib.ru/db/gordon_p01/index.html (skatīts 20.03.2023.).
2. Solovjovs, S. (1851). *Istorija Rossii s drevnejshyh vremen*. Sanktpēterburga: Tovarišestvo “Obšestvennaja poľza”. Pieejams: <http://www.spsl.nsc.ru/history/solov/main/solv10p1.htm> (skatīts 20.03.2023.).

Literatūra

1. Boguslavskij, V., Kuksina, E. (2001). Statya “Jam-Zapoľskij dogovor”. *Slavyanskaja Enciklopediya*. Kijevskaja Rus`-Moskoviya.
2. Dunsdorfs, E. (1962). *Latvijas vēsture 1600.–1710*. [Upsala]: Daugava.
3. Florja, B. (1988). Polozheniye pravoslavnogo nasaleniya Smolenshiny v sostave Rechi Pospolitoj (20–40 gody XVII st.). *Revue des Études Slaves*, s. 333–345.
4. Florja, B. (1999). Popytki zaklyuchenija cerkovnoj unii v Velikom Knjazhestve Litovskom v konce XV v. i Brestskaja Unika. *Katolicyzm w Rosji i Prawosławie w Polsce*, s. 40–81.
5. Javornyckij, D. (1990). *Istorija Zaporizjskich kozakiv. T. 2: Naukova dumka*. Pieejams: https://chtyvo.org.ua/authors/Yavornytskyi/Istoriia_zaporozkykh_kozakiv_Tom_2_vyd_1990/ (skatīts 20.03.2023.).
6. Karlsons, Ž. (1935). Zviedru laiki Vidzemē. In: *Jaunais zinātnieks*, Nr. 32. Rīga: Valters un Rapa, 7. lpp.
7. Kozlovskaja, N. (2019). Šjahta Velikogo Kņazestva Litovskogo XIV–XVI vekov v sovremennoj rossijskoj istoriografii: tradicii i napravlenija issledovanija, s. 2–6.
8. Scherbak, V. (2016). Myhajlo Grushevskij pro peredumovy, prychny ta ryshyni syly “Khmelnitchyny”. *Naukovyj Zhurnal*, Nr. 2. Pieejams: <https://istorstudo.kubg.edu.ua/index.php/journal/article/view/49> (skatīts 20.03.2023.).
9. Stepankov, V. (1997). Ukrainijska revolūcija 1648–1676 v konteksti jevropejskjog'o revolūcijnog'o duhu XVI–XVII st.: sproba porivņalnog'o analizu, s. 5–7.

10. Wasiewicz, J. (2019). Poddaństwo i pańszczyzna – “ciemna” karta polskiej historii (rys historyczny, świadectwa literackie). *Pasaż Wiedzy Muzeum Pałacu Króla Jana III w Wilanowie*, s. 2-17.
11. Wiszka, E. (2006). Kozacy zaporoscy na służbie morskiej u Władysława IV. *Ukraińskie Towarzystwo Historyczne w Polsce*, s. 218-220.